

ΤΟ ΒΗΜΑ

Βιβλία + ιδέες

Ο Μεγάλος Τρόμος και οι μικρές ζωές

Ο Βασίλι Γκρόσμαν, σε μια προέκταση του έργου «Ζωή και πεπρωμένο», περιγράφει τη βαρβαρότητα της δεκαετίας του 1930 στη Ρωσία και την ηθική έκπτωση της σοβιετικής κοινωνίας

Βιστωνίτης Αναστάσης

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 28/08/2016, 05:45 | ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: 28/08/2016, 05:45

Βασίλι Γκρόσμαν

Τα πάντα ρει

Μετάφραση Γιώργος Μπλάνας

Εκδόσεις Γκοβόστη, 2016

σελ. 232, τιμή 12 ευρώ

Πολλά από τα σημαντικότερα λογοτεχνικά έργα της σοβιετικής λογοτεχνίας έχουν αρχίσει να γίνονται γνωστά και στη χώρα μας, έστω και με καθυστέρηση. Υπάρχουν βεβαίως αρκετά που δεν έχουν ακόμη μεταφραστεί στα ελληνικά, όπως το αριστουργηματικό μυθιστόρημα *Πετρούπολη* του Αντρέι Μπέλι που ο Ναμπόκοφ το κατέτασσε ανάμεσα στα τέσσερα κορυφαία του 20ού αιώνα: τον *Οδυσσέα* του Τζόις, τη *Δίκη* του Κάφκα και

το *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο* του Προυστ. Δεν είναι περιττό να πω ότι η *Πετρούπολη*, που έχει πολλές ομοιότητες με τον *Οδυσσέα*, εκδόθηκε το 1916, έξι χρόνια πριν από το magnum opus του Τζόις.

Στη Δύση κρυφά σε μικροφίλμ

Η Δύση ανακάλυψε πολύ αργά το έργο του Βασίλι Γκρόσμαν, ενός από τους μείζονες σοβιετικούς συγγραφείς. Μάλιστα το κορυφαίο του μυθιστόρημα *Ζωή και πεπρωμένο* κυκλοφόρησε στα ελληνικά μεταφρασμένο από τον Γιώργο Μπλάνα μόλις το 2013, πενήντα εννέα χρόνια μετά τον θάνατο του συγγραφέα. Και το συμπληρωματικό του, κατά κάποιον τρόπο, *Τα πάντα ρει*, εκδόθηκε στη Δύση πριν από δύο χρόνια. Τώρα προσφέρεται και στα ελληνικά - μεταφρασμένο και αυτό από τον Γιώργο Μπλάνα. Δεν είναι ολοκληρωμένο ή σωστότερα: ο Γκρόσμαν δεν πρόλαβε να του δώσει την οριστική του μορφή, αφού τον πρόλαβε ο θάνατος. (Πέθανε το 1964 από καρκίνο του στομάχου.)

Ο άτυχος Γκρόσμαν δεν είδε τυπωμένο ούτε το *Ζωή και πεπρωμένο*. Το κορυφαίο κομματικό στέλεχος της εποχής, ο Μιχαήλ Σουσλόφ, του είπε πως δεν υπήρχε περίπτωση να εκδοθεί «τα επόμενα διακόσια χρόνια». Αυτό για τον αντικαθεστωτικό συγγραφέα Βλαντίμιρ Βοϊνοβίτς, ο οποίος το μετέφερε το 1980 κρυφά στη Δύση σε μικροφίλμ με τη βοήθεια του Αντρέι Ζαχάροφ, ήταν η καλύτερη απόδειξη της μεγάλης του αξίας. Συνιστώ στον αναγνώστη που θα έλθει για πρώτη φορά σε επαφή με το έργο του Γκρόσμαν να αρχίσει από το *Ζωή και πεπρωμένο*.

Το καθεστώς τον συνέτριψε

Γνωρίζουμε πλέον τι συνέβαινε στα φοβερά στρατόπεδα συγκέντρωσης της σταλινικής εποχής. Τα τελευταία χρόνια έρχονται στο φως της δημοσιότητας και τα σχετικά με τον φοβερό λιμό της Ουκρανίας το 1932-1933 που προκάλεσε η βίαιη κολεκτιβοποίηση. Αυτά και άλλα συναφή περιγράφονται με αδρότητα και δίχως ίχνος υπερβολής στο *Τα πάντα ρει*. Εκείνο όμως που μας συγκλονίζει είναι η εικόνα της σοβιετικής κοινωνίας, όπως μας την παρουσιάζει ο Γκρόσμαν. Φαντάζεται κανείς τι θα ήταν το βιβλίο αυτό, αν είχε τον χρόνο να του δώσει οριστική μορφή.

Ο πρωταγωνιστής του, Ιβάν Γκρεγκόρεβιτς, επιστρέφει το 1953 (τη χρονιά που πέθανε ο Στάλιν) στη Μόσχα από το στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Σιβηρία, όπου έζησε ως κατάδικος τριάντα χρόνια. Δεν είναι ούτε νέος ούτε κι εκείνος που υπήρξε κάποτε. Το καθεστώς δεν του πήρε μόνο τα καλύτερα χρόνια της ζωής του αλλά

κυριολεκτικά τον συνέτριψε. Η μητέρα του είχε πεθάνει, η γυναίκα που αγαπούσε είχε παντρευτεί άλλον πριν από πολλά χρόνια και η κοινωνία που γνώριζε δεν υπήρχε πλέον.

Ο Ιβάν Γκρεγκόρεβιτς επισκέπτεται τον εξάδελφό του Νικολάι, επιτυχημένο επιστήμονα. Είναι «ελεύθερος» αλλά παρείσακτος και ενοχλητικός. Η σύζυγος του Νικολάι λέει πως αν ο Ιβάν χρησιμοποιούσε το μπάνιο τότε εκείνη δεν θα μπορούσε να το καθαρίσει ούτε με αλισίβα. Συναντά επίσης τον Πινέγκιν, τον άνθρωπο που τον κατέδωσε στις αρχές για αδίκημα που δεν διέπραξε. Και σιγά-σιγά αρχίζει να περιγράφει τις αθλιότητες και τη βαρβαρότητα του Μεγάλου Τρόμου της δεκαετίας του 1930: τη ζωή στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τις φυλακές, τον λιμό της Ουκρανίας κατά τη διάρκεια του οποίου πέθαναν τρία με πέντε εκατομμύρια άνθρωποι (ακόμη και σήμερα δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό), την ηθική έκπτωση μιας κοινωνίας όπου οι θύτες (οι καταδότες) θα ήθελαν να ζητήσουν συγγνώμη από τα θύματα αλλά καταλήγουν να δικαιολογούνται για τη δική τους συμπεριφορά: ότι δηλαδή ήταν κι εκείνοι θύματα του συστήματος και κατέδιδαν τους άλλους επειδή αυτός ήταν ο μόνος τρόπος να επιβιώσουν.

Εξίσου σοκαριστικό είναι και το γεγονός ότι πολλοί από τους κρατούμενους που απελευθερώθηκαν μετά τον θάνατο του Στάλιν ήθελαν να επιστρέψουν στα στρατόπεδα γιατί δεν μπορούσαν να ζήσουν σε μια κοινωνία που δεν την καταλάβαιναν πλέον και σε ένα περιβάλλον το οποίο τους ήταν ξένο. Η ιδέα της ελευθερίας τους προκαλούσε φόβο.

Η «σκλάβια» ρωσική ψυχή

Ποιος ήταν υπεύθυνος για τον Μεγάλο Τρόμο; Ο Στάλιν; Το καθεστώς; Ή όσοι συνεργάστηκαν μαζί του; Το συμπέρασμα του Γκρόσμαν μας πάει πιο πέρα: Αφού ο ρωσικός λαός, λέει, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας του ουδέποτε γνώρισε τη δημοκρατία, η λεγόμενη «ρωσική ψυχή», προϊόν εκατοντάδων ετών σκλαβιάς, είναι μια «σκλάβια ψυχή» που στον 20ό αιώνα την εξέφρασε η λενινιστική επανάσταση.

Το *Τα πάντα ρει* κλείνει με δύο δοκίμια: το ένα για τον Λένιν και το άλλο για τον Στάλιν. Ο Λένιν κατά τον Γκρόσμαν είχε δύο πρόσωπα: του ευαίσθητου διανοουμένου και του σκληρού και αδίστακτου επαναστάτη. Ο Στάλιν είχε επίσης δύο πρόσωπα: το πρώτο του μαρξιστή διανοουμένου, δυτικού τύπου και το δεύτερο ενός ασιάτη τύραννου. Ήταν επομένως η ενσάρκωση του σοβιετικού καθεστώτος. Αν τέτοιο είναι το σκεπτικό, όλα εξηγούνται - γι' αυτό και «*τα πάντα ρει*». Αλλά το αίτημα και η επιθυμία της ελευθερίας παραμένουν.

Πολλοί - ανάμεσά τους και ο Μάρτιν Εϊμς - θεωρούν τον Γκρόσμαν ως τον Τολστόι του 20ού αιώνα. Η υπερβολή δεν είναι ανεξήγητη. Ο γίγαντας της Γιασονάγια Πολυάνα υπήρξε το πρότυπο του Γκρόσμαν και σε τούτο το βιβλίο, όπως και στο *Ζωή και πεπρωμένο*. Οι αφελείς συγκρίσεις περιττεύουν, βεβαίως. Εκείνο που έχει σημασία είναι πως διαβάζοντάς τον κανείς γνωρίζει το έργο ενός πρώτης γραμμής συγγραφέα, ενός ρεαλιστή που η γραφή του διακρίνεται από τολστοϊκή δύναμη και εξαίσια ποιητικότητα. Έργο που μπορεί να σταθεί δίπλα σε εκείνο του Σολζενίτσιν και του Βικτόρ Σερζ. Νομίζω μάλιστα πως αν ο Γκρόσμαν είχε καταφέρει να δώσει στο *Τα πάντα ρει* την οριστική του μορφή, θα είχαμε ένα βιβλίο ανώτερο του *Μια ημέρα του Ιβάν Ντενίσοβιτς* του Σολζενίτσιν. Ομως ακόμη και αυτό που μας παραδόθηκε είναι σημαντικό, μολονότι δεν πρόκειται για «πλήρες» μυθιστόρημα. Σκληρό αλλά και ευαίσθητο - και συγκινητικό από την αρχή ως το τέλος.